

Michel Faber - Winternachtenlezing

Fictie in tijden van fake

GEHOUDEN TIJDENS HET FESTIVAL WINTERNACHTEN OP 20 JANUARI 2017
IN THEATER AAN HET SPUI IN DEN HAAG (ENGLISH BELOW)

Vertaling uit het Engels: Harm Damsma en Niek Miedema

De titel van deze openingstoespraak komt uit de koker van Shervin Nekuee, de man die mij vorig jaar maart al uitnodigde voor dit festival. Er is sindsdien het nodige veranderd. Ik woonde destijds nog in Schotland. Engeland had nog niet voor het verlaten van de Europese Unie gestemd. Barack Obama was president van de Verenigde Staten. In Genève werden vredesbesprekingen over Syrië gevoerd die er veelbelovend uitzagen, omdat er een wapenstilstand was afgekondigd. Leonard Cohen was bezig met de opnames van een nieuw album. Mijn beide katten leefden nog. En ik had nog geen zenuwzinking gehad.

Voordat ik hoogdravende uitspraken ga doen over literatuur en over wat literatuur in de huidige wereld vermag, wil ik open kaart met u spelen. Ikzelf lees vrijwel geen fictie. Ik wend mij niet tot fictie voor troost en (ont)spanning. Die vind ik in de muziek. Muziek is wat ik consumeer, maar fictie is wat ik produceer. Ik weet niet hoe dat komt. Het is al vele jaren het geval, op zijn minst sinds het eind van de twintigste eeuw. Toen mijn vrouw ernstig ziek was, en te zwak om zelf een boek vast te houden of zich op drukletters te concentreren, heb ik haar een tijdlang hardop voorgelezen, waardoor ik weer even terugkwam bij romans en korte verhalen. Maar zij overleed, en ik dreef er weer van weg. En nu sta ik hier om een lezing te houden over literatuur. Maakt mij dat tot een charlatan? Ik hoop het niet. Ik heb in de loop van mijn carrière geprobeerd literatuur te schrijven met de nodige diepgang, literatuur die doordringt tot de essentie, zonder geniepige foefjes of goedkope effecten. Ik heb geprobeerd romans en korte verhalen te schrijven die het waard zijn dat er bomen voor geveld werden. Ik heb geprobeerd een alternatief te bieden voor stompzinnig wegwerpvermaak.

En dat is tegenwoordig van belang, want het kapitalisme heeft een stadium bereikt waarin het niet alleen in staat maar (kennelijk) ook bereid is ons, en met ons de hele planeet waarop we leven, als wegwerpartikel te beschouwen. Het systeem dat we in het leven hebben geroepen om in al onze behoeften en verlangens te voorzien is een stompzinnige machine geworden die ons als brandstof gebruikt.

Dan doel ik niet zozeer op presidenten of premiers, en zelfs niet op directeuren van multinationals. Die komen en gaan. Dan doel ik op het kapitalisme zelf. Het megakapitalisme is een reusachtig organisme dat weigert het loodje te leggen. Het heeft het al heel wat langer uitgehouden dan Marx en Engels ooit hadden gedacht, omdat de communisten niet inzagen dat

systemen zich aanpassen. Systemen dokteren uit wat ze moeten doen om in leven te blijven en door te groeien.

Voor een beschrijving van dit aanpassingsproces kunnen we ons van allerlei metaforen bedienen, zowel positieve als negatieve. In positieve zin zouden we het kunnen voorstellen als een evolutieproces, waarbij de levende organismen in een rivier die dichtslibt met algen zich aanpassen doordat ze die algen gaan eten en een groene kleur aannemen die als schutkleur kan dienen. Een blij, goed gedijend symbiotisch ecosysteem: prachtig! In negatieve zin zouden we het kunnen vergelijken met een kankergezwell dat middels chemotherapie wordt aangevallen door een bepaald medicijn, en daar voor korte tijd door wordt teruggeslagen, maar zich vervolgens aanpast en verandert in een net iets andere variant van dezelfde kanker, een variant die zich, ondanks de chemotherapie, door celdeling blijft voortplanten, omdat het medicijn op zoek is naar een vijand die onherkenbaar is geworden.

Het megakapitalisme is een organisme dat over een wonderbaarlijk aanpassingsvermogen beschikt. Op zijn best is het de rivier vol algen die miljarden groene schepseltjes in leven houdt. Op zijn ergst is het het kankergezwell dat zich zodanig heeft ontwikkeld dat het een heel arsenaal aan chemotherapieën kan weerstaan. De marxisten die het gezwell van het kapitalisme wilden uitroeien, zagen de gevaren daarvan maar al te duidelijk voor zich: kinderen die werden afgebeeld in de Engelse fabrieken, de industriële hel met zijn walmende schoorstenen, tuberculeuze arbeiders in lompen en volgevreten, snauwende bazen met ziekelijke dictatoriale neigingen. Maar het waren niet de marxisten die deze kwalen wisten te genezen, en deze kwalen zijn ook niet daadwerkelijk genezen, niet met wortel en tak uitgeroeid. Het kapitalisme heeft zich aangepast. In de fabrieken van ontwikkelde westerse landen werken niet langer kinderen en lompenproletariërs, omdat we de kinderarbeid hebben uitbesteed naar verre landen waar we niet kunnen zien wie onze kleren maken of in de mijnen de mineralen opdelven die nodig zijn voor onze mobiele telefoons. Niet bij ons, maar elders hangt nu de walm van luchtvervuiling. Het kapitalisme beseft dat het er, wil het overleven, niet afstotelijk en hardvochtig mag uitzien. De boegbeelden van het kapitalisme zijn mannen als Bill Gates en Mark Zuckerberg, aardige, fatsoenlijke, menslievende kerels die miljarden weggeven aan goede doelen en zich serieus ten doel hebben gesteld ziektes uit te bannen.

Voor mij, en waarschijnlijk ook voor u, is kapitalisme de prettige omstandigheid dat we van alles kunnen regelen met een minimum aan moeite: de vliegtuigen en treinen die ons hier gebracht hebben, de kraan waarmee we de douche aanzetten of het knopje voor het licht, de You Tube-clip die ik gisteren met mijn vriend deelde, de zoekmachine van Google die me alles heeft verteld wat ik in verband met dit praatje wilde weten over Mark Zuckerberg, het wereldwijde distributienetwerk dat ervoor zorgt dat ik in een Engelse supermarkt stroopwafels kan krijgen, en misschien nog wel goedkoper dan hier ook. Wij zien de ontberingen die er geleden worden in niet-kapitalistische stelsels, en in plaats van dat we denken dat een zekere mate van ontbering vanzelfsprekend is in elke maatschappij die niet andere maatschappijen uitbuit, voelen we ons

superieur. Wij definiëren niet-kapitalistische stelsels als ‘iets wat niet werkt’, en het kapitalisme als ‘iets wat werkt’.

Dat doe ikzelf ook. Ik ben zo’n tevreden, groen schepsel dat zich voedt met het groene slijm in mijn grote groene rivier. Ik weet best dat het zo niet eeuwig kan voortduren, maar ik hoop dat dat het in elk geval voortduurt tot mijn dood. Vorige week heb ik dertig uur nieuwe muziek gedownload zonder er ook maar één cent voor te betalen. Sterker nog, ik heb al in geen tien jaar een cd-winkel van binnen gezien of iets betaald voor een nieuw album. Ik snap niet precies hoe het met zo’n website werkt en hoe het fysiek en economisch mogelijk is dat ik alles wat ik wil met één muisklik kosteloos kan krijgen. Maar het is wel fantastisch. Toch?

Er zit iets ongemakkelijks aan dat imperium van ons, aan dat wonderbaarlijke, wereldwijde web. We proberen onszelf gerust te stellen met de gedachte dat het God is, maar soms bekruipt ons het vermoeden dat het wel eens Satan zou kunnen zijn. Elke keer dat we vast komen te zitten in een of ander elektronisch labyrint van data – bijvoorbeeld wanneer we geen greep krijgen op een onlineformulier, of wanneer we de juiste persoon niet kunnen bereiken in een bureaucratie die opereert achter een muur van algoritmen, of wanneer er iets mis gaat met een van onze dure speeltjes en het alleen nog maar antwoordt in zijn eigen niet-menselijke, gecomputeriseerde taal – zien we even hoezeer we verstrikt zijn geraakt in tentakels die we niet begrijpen, en hoeveel van ons leven we uit handen hebben gegeven aan processen waarover we geen werkelijke controle hebben. We leven in een ogenschijnlijk draadloos verband, maar overal zit van alles aan vast, met draden die we niet kunnen zien en die leiden naar gevolgen die we ons niet kunnen voorstellen. Op het eerste gezicht lijkt het megakapitalisme onze individualiteit te respecteren en te huldigen, ons recht om alles op onze eigen manier voorgeschoteld te krijgen, naadloos toegesneden op onze unieke behoeften, maar in werkelijkheid is er nog nooit een periode in de geschiedenis geweest, waarin de maatschappij waarbinnen we functioneren zich zo weinig gelegen liet liggen aan ons als individuen. We zitten diep begraven in onze illusie dat we vrij rondvliegen.

En dus doet het megakapitalistische organisme, wanneer het merkt dat we ons geloof beginnen te verliezen, wat het moet doen om ons gerust te stellen, om ons in het gareel te houden. Het maakt ons wijs dat ons geld, als we dit of dat merk chocolade kopen, naar de tegen de armoede strijdende boeren gaat, en niet naar een of andere schimmige multinational. Het stuurt ons per e-mail updates over ophanden zijnde evenementen betreffende de vrouwenbeweging, gelijke rechten voor zwarten of de bezetting van Wall Street. Het breidt zijn productenassortiment uit om aan de toegenomen voorkeur voor organische landbouw tegemoet te komen. Het maakt je wijs dat je bank vriendelijk en kleinschalig is. Het verkoopt je boeken over anti-kapitalisme. Kortom, het vertelt je mooie verhaaltjes.

Het vertellen van verhalen zit diep geworteld in ons culturele erfgoed. We worden door het megakapitalisme platgegooid met verhalen over hoe bijzonder en non-conformistisch we zijn. Het Hollywood-systeem besteedt honderden miljoenen dollars aan films waarvan de boodschap is dat

de kleine man het altijd wint van de hebzucht van multinationals. Popgroepen treden op in stadions, waar ze het publiek aanmoedigen de vuisten in de lege lucht te stoten.

Zijn romans en korte verhalen daarom gedoemd als rookgordijn te dienen voor het maatschappelijk conformisme dat daarachter schuilgaat? Is het gevoel van lezers dat hun leven radicaal veranderd is door een geweldig boek dus niet meer dan een illusie? Kan iemand die het niet eens is met de richting die onze cultuur is ingeslagen dan maar beter groente gaan telen in zijn achtertuin dan een boek lezen? Of moet hij zich, als hij werkelijk weerstand wil bieden aan het oprukken van de stompzinnige machinerie, aansluiten bij een islamitische terreurgroep en proberen de wereld terug te sleuren naar de zevende eeuw?

Ik geloof niet zozeer in het verhaal van de terroristen dat ze kruisvaarders zijn uit een pre-kapitalistisch tijdperk, vastbesloten een einde te maken aan de excessen van de moderne wereld. Een organisatie als IS is ongelooflijk modern. Zij richt haar kwaad aan met behulp van de sociale media, mobiele telefoons, cyberhacking, geavanceerde wapens en enorme hoeveelheden geld.

Maar wat kunnen we dan doen als we ons niet op ons gemak voelen in de moderne wereld en ons tegen de ergste uitwassen daarvan teweer willen stellen?

Ik noem u vier dingen: we kunnen schrijven, we kunnen lezen, we kunnen luisteren en we kunnen denken.

Met 'denken' bedoel ik écht denken. Niet gewoon informatie verwerken om bij te blijven in de voortdurende mediastroom. Maar nadenken over wie we werkelijk zijn, wat we werkelijk willen en niet willen, waar we vandaan komen en waar we naartoe gaan, wat belangrijk is en wat niet.

Met 'luisteren' bedoel ik niet dingen downloaden en opslaan in een van onze vele gadgets. Ik bedoel écht luisteren. Alleen zijn met, en respect hebben voor wat onze oren binnenkomt. Dat in ons laten weerklinken en de betekenis ervan langzaam in ons opnemen. Dat geldt uiteraard niet alleen voor muziek, maar ook voor filosofie, geschiedenis en de meningen van anderen.

Dan 'lezen'. Dit is het deel van deze lezing waarbij ik me het meest een charlatan voel, omdat ik tegenwoordig bitter weinig lees. Niet omdat ik tv kijk, of video's, of omdat ik de hele tijd op mijn mobieltje zit of me op de sociale media begeef. Ik doe daar namelijk niet aan. Het is alleen zo dat de band tussen mij en het lezen verbroken is. Wanneer is dat gebeurd? Misschien in de jaren negentig toen ik aan zware depressies leed. Misschien in het begin van deze eeuw, toen ik beroerd en kwaad werd als ik dacht aan het onvermogen van de literatuur om iets te doen aan alle oorlogen. En ten slotte misschien door de dood van mijn vrouw, met wie ik uren aaneen over literatuur kon bomen. Dan vroeg ze mij een hoofdstuk te lezen uit een roman waarin ze bezig was, of enkel een bepaalde passage, waarna ik met het grootst mogelijke genoegen mijn bevindingen met haar deelde. Ik las nooit de rest van het boek, alleen maar dat kleine gedeelte dat Eva en ik met elkaar deelden, maar het was niettemin het land der letteren dat we samen bereisden. Ik

hoop dat er in het leven dat mij nog rest een tijd zal komen waarin ik opnieuw voor mijn plezier ga lezen. Het zou betekenen dat mijn geest was geheeld.

Ik word altijd een beetje warm van binnen wanneer ik iemand in de trein, op een bankje in het park, of in de bibliotheek zie zitten lezen. Vooral wanneer het een jong iemand is. In onze cultuur worden we doorlopend lastig gevallen met de boodschap dat we achter iets nieuws aan moeten, dat we bij moeten blijven, onze aandacht over honderd verschillende dingen moeten verdelen. Iemand die een goed boek zit te lezen duikt onder in een andere dimensie, weigert zich te laten afleiden en gaat een langdurige gevoelsmatige en verstandelijke verbintenis aan. Hij of zij is een uur lang of een middag lang buiten bereik van algoritmen en onrust, en ouderwets in de ban van een verhaal.

Als literair schrijver heb ikzelf dat soort pakkende verhalen verzonnen. Een paar jaar geleden meende ik dat ik met Het boek van wonderlijke nieuwe dingen mijn laatste roman had geschreven. Ik geloof nog steeds dat het mijn laatste roman voor volwassenen is geweest, maar momenteel werk ik aan een boek voor kinderen, een verhaal vol magie en avontuur. Ik wil de nieuwe generatie geven wat schrijvers uit een voorbije tijd mij hebben gegeven. In mijn kinderboek zal het zeker gaan over maatschappelijke veranderingen, identiteit en de vraag waar je bij hoort, maar dat zijn niet de dingen waar het mij naar mijn jonge lezers toe in de eerste plaats om is begonnen. Wel om de onderliggende boodschap dat we al dat leeghoofdige geklets om ons heen een tijdje kunnen laten voor wat het is, en ons intens kunnen inleven in een wereld van de verbeelding.

En dat brengt mij bij het laatste van de vier genoemde dingen waarmee we ons teweer kunnen stellen tegen de ergste uitwassen van het megakapitalisme. Schrijven. Aan zorgvuldig, geduldig en toegewijd schrijven wordt door het megakapitalisme zo weinig waarde toegekend dat alleen al dat schrijven zelf een daad van protest is. Op het internet zwermen miljarden woorden rond, waarvan de meeste door robots zijn gegenereerd en volstrekt inhoudsloos zijn. De woorden die door mensen zijn gegenereerd zijn over het algemeen van een laag intellectueel gehalte, in haast geproduceerd om een leegte te vullen en toevallige surfers te verlokken op een link te klikken die stikt van de advertenties. Zelfs blogs die worden geschreven door mensen die hun eigen visie ergens op willen geven zijn over het algemeen slecht onderbouwd, weinig doordacht, van dik hout, solipsistisch en beroerd geschreven. Wanneer wij een roman of een kort verhaal schrijven streven we naar iets beters. We proberen een kunstwerk te scheppen dat diepzinnig is... of op zijn minst het beste waartoe wij met ons talent en onze inspiratie in staat zijn. En soms lukt het ons een verhaal te schrijven dat niet alleen voor ons en voor mensen zoals wij zinvol is, maar ook voor lezers in verre landen of toekomstige tijden. In een wereld van kromtaal en koeterwaals kunnen wij helder communiceren. In een omgeving die gedomineerd wordt door vluchtige wegwerpzaken kunnen wij iets bieden van langere adem. Want ja, een paar schrijvers hebben verhalen geschreven die honderden jaren nadien nog steeds worden gelezen. Denk aan de toneelstukken van Euripides en Shakespeare, de gedichten van Emily Dickinson en Rumi, de korte verhalen van

Franz Kafka en Hans Christian Andersen en de romans van Charles Dickens en Lev Tolstoj. Zij hebben bewezen het tegendeel te bezitten van ingebouwde vergetelheid.

Universaliteit. Een heikel begrip. Ik houd er meestal niet van wanneer mensen dure woorden gebruiken om hun solidariteit te betuigen met culturen die hun in feite volkomen vreemd zijn. President Kennedy oogstte de nodige kritiek toen hij in de schaduw van de Berlijnse muur met een gênant Amerikaans accent 'Ich bin ein Berliner' zei. Tijdens de ernstige hongersnood in Ethiopië in de jaren tachtig produceerden een stel supersterren uit de wereld van de showbusiness een tenenkrommende plaat getiteld 'We Are The World', waarmee vooral werd aangetoond hoe weinig Michael Jackson en een behoeftige Ethiopiër gemeen hadden. En na de aanslag op de burelen van Charlie Hebdo verklaarden hele volksstammen op straat: 'Je suis Charlie'. Omdat ik het blad nooit grappig of genuanceerd genoeg had gevonden om het zelf te lezen, zou ik me ongemakkelijk gevoeld hebben als ik mij bij hen had aangesloten. In elk geval voelde ik me hoogst ongemakkelijk toen na de aanslagen van 11 september in New York tal van Britten lieten weten: 'Wij zijn nu allemaal Amerikanen'.

Maar er is één woord waarvan ik hoop dat ik het mag gebruiken en waarmee ik naar ons allemaal, dit jaar hier op het Winternachtenfestival, kan verwijzen. Vluchteling.

Ik wil de talloze mensen niet beledigen die zijn gevlucht voor ellende en rampspoed, wier huizen zijn verwoest en die het gevaar lopen slachtoffer te worden van honger, verdrinking, verkrachting enzovoort. Maar een vluchteling is iemand die een toevluchtsoord zoekt, een veilige plek die als alternatief kan dienen voor het vroegere thuis waarmee het zo afschuwelijk is misgegaan. Als kunstenaars en intellectuelen leven we allemaal in een wereld waarin de laatste tijd van alles is misgegaan. Wij hechten aan de onschendbaarheid van de waarheid, maar in onze media wemelt het van de leugens en verdraaiingen. Wij hechten aan kunst en aan alles wat diepgang heeft, maar ons culturele landschap wordt bepaald door schaamteloze commercie en oppervlakkigheid. Wij hechten aan wijsheid en waardigheid, maar in Amerika wordt Donald Trump tot president verkozen. Wij hechten aan de uitwisseling van ideeën en de verbreding van onze horizon, maar Engeland kiest ervoor de banden met Europa door te snijden. Wij koesteren het idee dat mensen van de geschiedenis kunnen leren, maar wederom is onze wereld ten prooi gevallen aan de vlammen van haat en onverdraagzaamheid. En zelfs op het meest simpele, praktische niveau geldt voor ons, schrijvers, dat wij boeken schrijven in een tijdsgewricht waarin over een breed front geloofd wordt dat de jongste generatie, de toekomst van onze samenleving, geen boeken meer leest. Een festival als Winternachten is een vluchteling die een toevluchtsoord zoekt, weg van al het slechte nieuws, en wij zijn vluchtelingen die, voor het korte tijdsbestek waarin we deze ruimte kunnen delen, ons troosten met de gedachte dat de wereld tal van intelligente, voor rede vatbare mensen kent.

En weet u, in zekere zin is dat ook zo. Wij zijn niet minder echt dan Trump, Poetin en Assad. De dingen die hier in Den Haag gebeuren bestaan evenzeer als al het corrupte, valse en smerige dat

plaatsvindt in de achterkamertjes van overheden en bedrijven. Deze bonte verzameling intellectuelen en kunstenaars, dichters en dromers, met al hun kwetsbaarheden, dwaasheden en frustraties... ook die vormt het echte leven, is niet aan de fantasie ontsproten, en geen rare curiositeit van een andere planeet. Want zo is de echte wereld ook, hier en nu. Welkom allemaal in die echte wereld, en dank u wel voor uw aanwezigheid hier.

Michel Faber - Winternachten Lecture

Fiction in Time of Fake

SPEECH DELIVERED AT THE WINTERNACHTEN FESTIVAL ON 20 JANUARY 2017
IN THEATER AAN HET SPUI IN THE HAGUE

The title of this keynote speech was conceived by Shervin Nekuee, who invited me to this festival way back in March last year. A lot of things were different then. I was still living in Scotland. Britain had not yet voted to leave Europe. Barack Obama was president of the United States. In Geneva, there were peace talks for Syria, which looked hopeful, because there was a ceasefire. Leonard Cohen was busy recording a new album. Both my cats were still alive. I had not yet had my nervous breakdown.

Before I start making grand pronouncements about fiction and what it can achieve in today's world, I must be frank with you. I read almost no fiction myself. It's not where I go for consolation and thrills: I find those qualities in music. Music is what I consume, yet fiction is what I produce. I don't know why. It's been that way for many years, since the end of the 20th century at least. When my wife was very ill – too weak to hold a book or focus on print – I went through a phase of reading aloud to her, and that brought me back to novels and short stories for a while. But when she died, I drifted away again. Now here I am, giving a lecture about fiction. Does that make me a fake? I hope not. I have tried, throughout my career, to write fiction that was deeply true, that got to the heart of things, without cynical manipulations or cheap effects. I have tried to create novels and short stories that were worth cutting down trees for. I have tried to provide an alternative to mindless, disposable entertainment.

That's important these days, because capitalism has passed into a phase where it is both able and (apparently) willing to dispose of us all, to dispose of the planet on which we live. The system we created to serve our needs and desires has become a mindless engine, using us as fuel.

This is not really about presidents or prime ministers, or even the heads of multinational corporations. They come and go. It's about capitalism itself. Megacapitalism is a giant organism that doesn't want to die. It has survived a great deal longer than Marx and Engels thought it would, because the Communists failed to understand that systems adapt. Systems figure out what they need to do to keep on living and growing.

We can use all sorts of metaphors for describing this adaptation process, some of them positive and some negative. A positive metaphor might be an evolutionary process whereby a river fills up with green algae, and the wildlife in that river adapt to eat the algae, and become green in colour themselves to gain the advantage of camouflage. A happy thriving symbiotic ecosystem: Beautiful.

A negative metaphor might be a cancer that is attacked by a chemotherapy drug, and is briefly knocked back, but then adapts and morphs into a slightly different form of the same cancer – a form that replicates in defiance of chemotherapy, because the medicine is looking for an enemy that has changed beyond recognition.

Megacapitalism is the most marvellously adaptive organism. At its best, it is the algae-filled river that sustains a billion green creatures. At its worst, it is the cancer that has evolved to ignore an arsenal of chemotherapies. The Marxists who wanted to eradicate the cancer of capitalism saw the evils clearly enough – children slaving in the factories of England, the dark satanic mills, skies hung heavy with filth, consumptive workers in rags, fat scowling bosses with dictator-like attitude problems. But it was not the Marxists who cured these evils, and these evils were not exactly cured, not at the root. Capitalism adapted itself. Children and ragged wretches no longer work in the factories of developed western nations because we have outsourced the child labour to faraway countries where we cannot see who makes our clothes or works in the mines to extract the minerals needed for our mobile phones. Other skies, not our own, hang heavy with pollution. Capitalism knows that if it is to survive, it must not look ugly and brutal. The poster boys of capitalism are men like Bill Gates and Mark Zuckerberg, who are nice, decent, humane guys who give away billions to charity and have serious objectives to eliminate disease.

Capitalism, for me and probably for you, is the joy of getting good stuff done with a minimum of difficulty – the planes and trains that got us here, the switch that turns on the shower or the electric light, the YouTube clip I shared with my friend yesterday, the Google search engine that told me everything I needed to know about Mark Zuckerberg for this talk, the global distribution network that means I can buy stroopwafels in a British supermarket, maybe even cheaper than they cost here. We observe the deprivations that exist in non-capitalist systems and, instead of thinking that a certain amount of deprivation is natural in any society that's not exploiting other societies, we feel superior. We define non-capitalist systems as "What Doesn't Work", and capitalism as "What Works".

I do it too. I'm a happy green creature, feeding on the green slime in my big green river. I know it can't last forever, but I hope it lasts until I die. I downloaded thirty hours of new music last week and didn't have to pay for any of it; in fact it's been about ten years since I last walked into a shop and actually handed over money for a new album. I don't really understand how this website thing works, like, how it can be possible or sustainable for me to get all this stuff that I want for free at the click of a mouse. But it's great. Right?

There's an unease about our empire, our wonderful world-wide web. We try to reassure ourselves it is God, but sometimes we suspect it might be Satan. Whenever we get trapped in some sort of electronic data labyrinth – for example, when there is a glitch in an online form, or we need to get through to the right person in a bureaucracy that operates behind a wall of algorithms, or one of our precious gadgets goes wrong and responds to us in its own inhuman, computerised language –

we catch a glimpse of how deeply we are enmeshed in tendrils we do not understand, how much of our life has been surrendered to processes over which we have no real control. We exist in an apparently wireless context, but everything has strings attached, strings we cannot see and which lead to places we cannot imagine. Megacapitalism appears to respect and celebrate our individuality, our right to have things our way, tailored to fit our unique needs, but in truth there has never been a time in history when the society in which we function cared less about who we are as individuals. We are buried deep in illusions of flying free.

And so, the organism that is megacapitalism, noting that our faith is faltering, does what it needs to, to reassure us, to keep us in the fold. It tells us that if we buy that brand of chocolate, our money will go to struggling farmers rather than to some shadowy corporation; it sends us email updates on forthcoming events about female empowerment or black rights or occupying Wall Street; it expands its product range to accommodate the increased appetite for organic farming; it tells you that your bank is friendly and local; it sells you books about rejecting capitalism. In short, it tells you stories.

Fiction is deeply embedded in our cultural narrative. Megacapitalism bombards us with narratives about how special and maverick we are. The Hollywood system will spend hundreds of millions of dollars on a movie whose message is that the little guy will always triumph against corporate greed. Rock groups will perform in sports stadiums, encouraging their customers to punch the empty air.

Are novels and short stories therefore doomed to be smokescreens for the social conformism behind them? Is the sense of life-changing insight that readers get from a great book merely an illusion? If a person disagrees with the direction our culture has taken, are they better off growing vegetables in their back garden than reading a book? Or, if they really want to resist the advance of the mindless engine, should they join an Islamic terrorist organisation, and try to drag the world back to the 7th century?

I am not convinced by the story the terrorists tell, that they are crusaders from a pre-capitalist era, dedicated to ending the excesses of the modern world. An organisation like Isis is fantastically modern. Its evil is achieved with the aid of social media, mobile phones, cyberhacking, hi-tech weaponry and vast amounts of money.

So, if we are uneasy about the modern world, and if we want to make a stand against its worst excesses, what can we do?

Well, here are four things: we can write, we can read, we can listen, we can think.

By “think”, I mean *really* think. Not just process information to keep up with the constant media flow. But think about who we truly are, what we truly want and don’t want, where we have come from and where we are going, what is important and what is not.

By “listen”, I don’t mean download and store inside one of our many gadgets. I mean *really* listen. Be alone with – and respectful of – what is entering our ears. Let it resonate within us and impart its meaning slowly. This applies not just to music, of course, but also to philosophy, history and the opinions of other people.

Next: reading. Here is the part of this lecture where I feel most like a fraud, because I read so little these days. It’s not because I’m watching TV or videos or checking my phone or going on social media. I do none of these things. It’s just that the bond between me and reading has been broken. When did that happen? Maybe in the 1990s, when I suffered badly from depression. Maybe in the early 2000s, when I was sickened and angered by literature’s powerlessness to stop war. Maybe, finally, by the death of my wife, with whom I used to discuss fiction for hours at a time. She would ask me to read a chapter of a novel she was reading, or even just a scene, and I would take great delight in sharing my perceptions with her. I would never read the rest of the book, only that small part which Eva and I shared, but even so, it was the land of fiction, and we were travelling there together. I hope that in what remains of my life, there will come a time when I once again read for pleasure. It would mean that my spirit had healed.

It gladdens my heart when I see a person in a train or on a park bench or in a library reading. Especially a young person. Our culture is ceaselessly harassing us, telling us that we should be chasing something new, keeping up, dividing our attention in a hundred different directions. A person reading a piece of fiction immerses himself or herself in an alternative zone, refuses to be distracted, and makes a sustained emotional and intellectual commitment. For an hour or an afternoon, they are beyond the reach of algorithms and anxiety, and in the ancient spell of a story.

As a writer of fiction, I have woven those spells myself. A few years ago, I thought I had written my final novel, *The Book of Strange New Things*. I still believe it will be my last novel for adults, but at the moment I am writing a book for children – a story of magic and adventure. I want to give to a new generation what the writers of a bygone age gave to me. My novel for children will have things to say about social change and identity and belonging, but it will not be these things that I most want to get across to my young readers – it will be the underlying message that we can choose to ignore the vacuous chatter all around us for a while, and enter a state of profound engagement with an imaginative world..

Which brings us to the last of the four things I mentioned which allow us to resist the worst excesses of megacapitalism. Writing. Writing with care and patience and devotion is so little valued by megacapitalism that doing it is, in itself, an act of protest. The internet is swirling with billions of words, most of which have been generated by robots and mean nothing. The ones that have been generated by humans are usually of low intellectual quality, hastily produced to fill a space and lure casual browsers to click on links infested with advertising. Even blogs that are written by individuals to express their own views are very commonly ill-informed, ill-considered, crude, solipsistic and poorly crafted. When we write a novel or a short story, we aspire to

something greater than this. We try to create a work of art that is profound and perfect, or at least as good as our talents and inspiration will allow. And sometimes, we manage to produce a story that is meaningful not just to us and people like us, but to readers in foreign countries or future ages. In a landscape of gibberish, we can communicate lucidly. In an environment dominated by ephemeral, disposable things, we can offer something that may be long-lasting. Indeed, a few authors have produced stories which are still read hundreds of years after they were written. The plays of Euripides and Shakespeare, the poems of Emily Dickinson and Rumi, the short stories of Franz Kafka and Hans Christian Anderson, the novels of Charles Dickens and Leo Tolstoy – these have proved to possess the opposite of built-in obsolescence.

Universality. It's a tricky concept. I don't usually like it when people use fancy rhetoric to express solidarity with cultures that are in fact alien to them. President Kennedy attracted some criticism when he stood in the shadow of the Berlin wall and said, in a painfully American accent, "Ich bin ein Berliner". During the Ethiopian famine in the 1980s, a bunch of show business superstars produced a hideous, cheesy record called 'We Are The World', revealing how little Michael Jackson and a destitute Ethiopian had in common. After the Charlie Hebdo attacks, masses of people took to the streets, declaring "Je suis Charlie". As someone who didn't find the magazine sufficiently funny or nuanced to want to read it myself, I wouldn't have felt comfortable marching with them. I certainly felt extremely uneasy when, after the 9/11 attacks on New York, lots of people in Britain were saying "We are all Americans now".

But there is one word which I hope is appropriate for me to use, to refer to all of us here at Winternachten this year. Refugee.

I mean no disrespect to the multitudes of humans who are fleeing the disasters that have destroyed their homes and made them vulnerable to starvation, drowning, rape, and so on. But a refugee is someone who seeks a refuge – a safe place that is an alternative to a former home that's taken a frightening turn. As artists and intellectuals, we all live in a world that has recently taken a frightening turn. We value the sanctity of truth, and our media is swamped by lies and distortions. We value art and all things profound, and our cultural landscape is defined by ugly commerce and shallowness. We value wisdom and dignity, and the USA chooses Donald Trump as its president. We value the interchange of ideas and the expanding of our horizons, and Britain votes to cut itself off from Europe. We cling to the idea that humans can learn from history, and our world is once again feeding the flames of hatred and bigotry. Even on the simplest practical level, we are writers, we write books – at a time in history when it's widely held that the younger generations, the future of our societies, don't read books. A festival like Winternachten is a refuge from all this bad news, and we are refugees who, for the short time that we can share this space, console ourselves with the notion that the world is full of intelligent, open-minded souls.

And you know, in a way, it is. We are not less real than Trump and Putin and Assad. The things that happen here in Den Haag have an existence that's just as much a fact as anything corrupt and

mean and shitty that goes on in the back rooms of governments and corporations. This motley gathering of intellectuals and artists, poets and dreamers, with all our vulnerabilities and foolishness and frustrations... this is the real life, not fantasy; it is not an aberration from outer space. It is the way the world is, here in this place. Welcome, all of you, to the way the world is, and thank you for being here.